

811.163.41'373.7

821.163.41.08 Петровић Његош П. П

<https://doi.org/10.18485/sj.2020.25.1.7>

РАДМИЛО Н. МАРОЈЕВИЋ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 15. 10. 2019.

Прихваћен: 15. 01. 2020.

ФРАЗЕОЛОШКИ ЖАНРОВИ У ШЋЕПАНУ МАЛОМ

У овом раду** се разматра класификација фразеолошких жанрова у Његошевом спјеву *Шћепан Мали*. Стални епитети (1), устаљена поређења (2) и идиоми (3) чине групу синтагматских фразеологизама. – У реченичне фразеологизме убрајају се пословице (4), изреке (5) и (вјерске) узречице (6). – Трећи дио рада посвећен је оптаивним фразеологизмима, а то су заклетве (7), клетве, благослови, опраштања, добродошлице и здравице (8), апотеозе и благодарена (9), квалификативи (10) – упитаности, благе вијести, невоље и жалости. – Хендиадис (11), перифраза (12), таутолошки изрази (13) и суперлативни изрази (14) издвајају се у групу фразеолошких стилских фигура.

Кључне ријечи: Петар II Петровић-Његош, спјев *Шћепан Мали*, синтагматски фразеологизми, реченички фразеологизми, оптаивни фразеологизми, фразеолошке стилске фигуре

0.1. Специфичност фразеолошког језичког слоја представља трећи круг питања која се тичу семантичке реконструкције текста у Његошевом спјеву *Шћепан Мали*. Тај језички слој на граници је лексике, односно лексичке реконструкције, и синтагматике, односно граматичке реконструкције.

0.2. Подјелу фразеолошког слоја језика на фразеолошке жанрове, на грађи *Горског вијенца*, направила је Ана Пејановић у монографији *Фразеологија*

* radmilo@mail.ru

** Из пројекта „Пјесничка дјела Петра II Петровића Његоша у оригиналу и руским преводима”, Института за славистику и филологију Паневропског универзитета Апеирон у Бањој Луци.

Горског вијенца: Фразеолошки жанрови. Културни концепти. Руски преводи [ПЕЈАНОВИЋ 2010]. На тај начин је превазиђена дилема о опсегу фразеолошког слоја језика, као и дискусија о фразеологизмима у ширем и ужем смислу. Аутор издваја осам фразеолошких жанрова.

0.3. Жанровска структура *Шћепана Малог*, међутим, много је разуђе-нија и богатија, што ће се одразити и на нашу класификацију фразеолошких жанрова.

0.4. Овдје доносимо преглед фразеологизама, подијељених на фразеолошке жанрове, а потпунију анализу остављамо за планирани *Лексикон Његошевих дјела* (Том II: *Шћепан Мали*).

1. СИНТАГМАТСКИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ

1.1. У прву групу (синтагматски фразеологизми) сврстали смо праве фразеологизме – сталне епитете, устаљена поређења и идиоме.

Фразеолошки жанр **1.** Стални епитети (по класификацији Ане Пејановић) [ПЕЈАНОВИЋ 2010: 10–29] у *Шћепану Малом* најчешће је фолклорног поријекла. Треба имати у виду да стални епитет као фразеолошки жанр чине и придјев, који се у извјесном смислу десемантизује, и именица, која чува пуноћу свога значења.

(1) Основни облик сталног епитета у народном језику јесте синтагма именице с односним придјевом, на примјер: *нек' устаје на ноге лаганѐ*, [ШМ 794], или с описним придјевом одређеног вида, на примјер: *од вр[х] главе до зѐленѐ траве*. [ШМ 977].

(2) Стални епитет се актуализује ако се употрејеби облик неодређеног вида, на примјер: *с Чева равна и с зелѐна Вира*. [ШМ 929].

(3) У неким примјерима придјев има самостално значење, тј. није у саставу сталног епитета. На примјер, од два придјева уз именицу (ак.) *Зету* у стиховима: *у широку Зету увалили – / сву су равну Зету похарали*, [ШМ 2077–2078] стални епитет је само синтагма с придјевским обликом *равну*, у 2078. стиху, док се изразом *широка Зета*, у 2077. стиху, назива доњи дио некада јединствене области, од уливања Мораче у Зету па до Блата, тј. до Скадарског језера. У савременом језику перцепција је промијењена: заједнички ток се зове *Морача*, а *Зета земља* је само с лијеве стране заједничког тока.

1.2. Фразеолошки жанр **2.** Устаљена поређења [ПЕЈАНОВИЋ 2010: 29–37], који у другој монографији Ана Пејановић назива компаративним фразеологизмима [ПЕЈАНОВИЋ 2015], такође се везује за народну традицију. Разврстаћемо их према поредбеном везнику.

(1) Основни везник је, као и у књижевном језику, *ка̄ѡ*, на примјер: Господине, као трн љ око: [ШМ 3112].

(2) Дијалекатски везник је *ка̄ко*, на примјер: како да си разреза јабуку, / како што су двије капље воде; [ШМ 89–90]. Примјер показује да се поредбени везник често надопуњује везницима *да* или *што*, који уводе реченичку структуру.

(3) Сажета варијанта и једног и другог поредбеног везника је *ка̄*, на примјер: *ка̄* миш мали пред добријем мачком! [ШМ 3408].

(4) У неким примјерима устаљена поређења пјесник модификује према контексту, тако да она спадају у пјесникове окационализме (индивидуална творба): којему су очи *ка̄* два сунца [ШМ 1637]; на три старца те су *ка̄* три овце? [ШМ 1682]. У овом посљедњем примјеру модификован је фразеологизам (сијед) *као овца*.

(5) Поређење се може исказати другим средствима, на примјер конструкцијом с компаративом: он се мањи и од мрава чини, [ШМ 1997].

(6) Најзад, треба обратити пажњу на примјере у којима није посвједочено устаљено поређење, на примјер у стиху: шћела би се како струка карта. [ШМ 2094] – јунак хоће да каже да би требало, како би се све описало, имати папир велики као огртач који су некад носили Црногорци.

1.3. Основни тип фразеолошких израза јесу фразеологизми у ужем смислу, а то су **3. Идиоми** [ПЕЈАНОВИЋ 2010: 37–83]. То је најкомплекснији фразеолошки жанр. По поријеклу су различити.

(1) Бројни идиоми су истовјетни као народни, на примјер *пљунути на образ* у значењу ‘осрамотити’: ёре смо њм на образ пљунули, [ШМ 1300]. У изразу је одражен етнокултурни концепт *образ*.

(2) Неки су архаични, на примјер *забушити листом* у значењу ‘све ућуткати’: изненада на̄с забуши листом – [ШМ 134].

(3) Да се може и појединачна ријеч (и предлошко-падежна веза) фразеологизовати, показује примјер: кад су на̄ *ва̄с* Турци и Млечићи – [ШМ 1594], у ком израз *на̄ ва̄с с̄у* значи ‘напали су вас’. Чувена порука староруског кнеза Свјатослава Хазарима *иду на̄ *ва̄** такође је постала идиом.

(4) Друге идиоме пјесник је модификовао како би им унио неку нову нијансу значења или их укључио у контекст. Тако је, уместо идиома *коса би ти се дигла на глави*, употријебљен израз: б̄и ти коса навише порасла. [ШМ 1567].

(5) Поједине идиоме пјесник је етимологизовао и проширио користећи фразеолошку игру ријечи, на примјер израз *скувати* (коме) *попару* добио је два актуализована проширења: *стра̄шна̄ ти се скувала попара* – / Млетке су је добро осолиле / а Цариград б̄љѣ опаприо: [ШМ 570–572].

(6) Идиоми могу бити и индивидуални – то су фразеолошки окационализми, тј. форме које је пјесник сам створио по обрасцу народних, на примјер *очи извадити* у значењу ‘заслијепити’, у 2772. стиху: *Кур̄ан ѓм је очи извадио./ Кур̄ан ѓм је образ оцрнио*, [ШМ 2772–2773]. У 2773. стиху је употријебљен народни идиом у ком је одражен етнокултурни концепт *о б р а з*, синонимичан са оним који смо навели [види горе т. (1)], али треба имати у виду да Његош, односно његов лик, овим не окривљује главну исламску вјерску књигу него етничку особину Срба, који, примивши другу вјеру, заборављају име и част народну.

2. РЕЧЕНИЧНИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ

2.1. У другу групу укључујемо фразеологизме који се остварују на нивоу реченице, фразеологизме у ширем смислу, а то су пословице, изреке и (вјерске) узречице.

Фразеолошки жанр **4. Пословице** [ПЕЈАНОВИЋ 2010: 83–90] у *Шћепану Малом* различитог је поријекла.

(1) Неке су истовјетне као народне, тј. фолклорног су поријекла, на примјер: *Развеза је боља слабе свезе*: [ШМ 3325]. Јевто Миловић је у свом издању успостављао интертекстуалне везе с Вуковим зборником пословица.

(2) Тешко је доказати фразеолошке окационализме, тј. форме које је пјесник сам створио по обрасцу народних. То се може основано претпоставити за наредне стихове, с обзиром на генезу стиха у пјесничкој лабораторији Његошевој: *ко посрне, мудроват му бране!* [ШМ 25] и на контекстуалну условљеност: *Ко шубару носити не може, / њему ништа круна не требује*. [ШМ 1989–1990].

(3) Поједине пословице пјесник је модификовао како би им унио неку нову нијансу значења, укључио их у контекст или у силабичку структуру стиха, као у примјеру из 2527. стиха: *Своје с туђим није смијешано –/ од туђѣга свагда туга бије*. [ШМ 2526–2527]. За први од наведених стихова претпостављамо да је фразеолошки окационализам.

2.2. Фразеолошки жанр **5. Изреке** [ПЕЈАНОВИЋ 2010: 90–94] одражава културни код једног етноса или његове уже заједнице. Изреке су, у принципу, разумљиве сваком припаднику те заједнице, односно изворном говорнику (носиоцу језика), у одговарајућој историјској епохи, тако да коментар изискују прије свега изреке које имају интеркултурални контекст.

(1) Изрека може припадати широј културној традицији, укључујући античку. Лазо М. Костић (у чланку *Порекло једног стиха из Шћепана Малог*

у зборнику „Његош и антика”) указује на једну такву паралелу, па доводи у везу 2880. стих *Шћепана Малог*:

Народ крти како кога хоће –
ко ће порећ бѡж’ју и нáродњу?
[ШМ 2879–2880]

с латинском изреком: *Vox populi, vox Dei*, која значи: Глас народа, то је глас Бога [Костић Л. 2000: 447].

(2) У истом зборнику, али у чланку *Једно античко правно начело у Шћепану Малом*, којим се зборник завршава, Лазо М. Костић наводи стихове 1152–1154 (којима ћемо ми додати и претходни, 1151. стих):

Чѐса није – ни цар јѐст не може.
Чѐса није – може ли се дати?
Дáде ли га ико од вијѐка?
Хоће ли га дати до вијѐка?
[ШМ 1151–1154],

а затим и стих:

Како ће се дати чѐса није?
[ШМ 1187],

и у њима налази одражену максиму из римског права, која на латинском гласи: *Dare nemo potest quod non habet, nec plus quam habet*, а у преводу: Нико не може дати оно што нема, нити више него што има. Аутор чланак (и зборник „Његош и антика” у цјелини) завршава констатацијом: „Његош је јамачно нашао и ову врсту говора код народа, само јој је дао песнички облик својствен њему, јасноћу и простоту која чак и латински текст засењује” [Костић Л. 2000: 452].

Народни карактер израза нарочито потврђује стих који је Костић пропустио да наведе, а којим је пјесник латинско-српску паралелу новом изреком повезао с контекстом (Теодосија Мркојевић алудира на султана Мустафу који тражи да „поједе” Шћепана Малог).

(3) Изреке често одражавају поглед на свијет епохе, на примјер: не бојим се до Бога никога. [ШМ 2898] или историјску ситуацију, на примјер: Смијешна је вјера у јачега: [ШМ 1412] (придјев *смијешан* је семантички дијалектизам у значењу ‘чудан’).

(4) Неке изреке у десетерачкој форми изражене у *Шћепану Малом* постале су Његошеве к р и л а т и ц е: Није стидно похвалит се прáво: [ШМ 450]; Ко вјечито хоће да живује / мученик је овога свијета. [ШМ 1822–1823].

2.3. Посебно ћемо издвојити изреке с мимичко-гестовном потпором, које захтијевају двоструки коментар – коментар геста и коментар текста.

(1) Ако је изрека праћена неким гестом, онда је потребно указати и на тај гест, односно на ванјезичку ситуацију, као у примјеру из 3181. стиха:

Ко је да је (ја га не познајем):
 о њему се за ово питало,
 ал га народ за цара држаше,
 чествоваше и бојаше га се,
 и народ се овијем именов
 окреташе како желијасмо,
 како свијет околу пјаного –
 њим држасмо слогу у народу.
 [ШМ 3180–3187].

У оваквој ситуацији говорник чини гест палцем десне руке (лијево ако је левак) примичући га горњим зубима или покаже на нокат. Умјесто *за ово* говори се и *за црно испод нок(а)та*.

Као интертекстуалну паралелу, у којој је израз и објашњен, наводимо примјер из приповијетке „Ветар” Лазе К. Лазаревића: Јоца, познатим маневром, запевши нокат од палца за секутић и одапевши, даде ми знати: „Хич!” [ЛАЗАРЕВИЋ 2011: 186]. Овај примјер је навела Драгана Вељковић-Станковић у раду *Мимичко-гестовна потпора дијалога у приповеткама Лазе К. Лазаревића* (на 49. Научном састанку слависта у Вукове дане, 13. септембра 2019), од које смо преузели и терминолошку ознаку.

У Речнику Његошева језика примјер се не наводи и не коментарише, ни у глаголској, ни у замјеничкој одредници, ни у одредницама предлошким (по принципу: што је састављачима нејасно, то се искључује из лексикографске обраде). Поред геста, требало је објаснити и текст – *о њему се питало* значи ‘он се (не) питао’; супстантивизирана пак показна замјеница *ово* не односи се на ‘нокат’, како би неко могао помислити на основу интерконтекстуалне потврде, него на – ‘црно испод нокта’.

(2) И неке друге изреке алудирају на гест као пратећу појаву: све би поја и увис скакао – [ШМ 2068]; бацам капу увис к небесима, [ШМ 1738]. У овим стиховима одражен је гест исказивања радости и весеља у националној култури, тј. у Црној Гори тога времена.

У стиху: баш нам капе лете око главе: [ШМ 3410] одражен је гест исказивања забринутости у турском табору, чију је гестовну природу покушао да објасни Драгутин Костић: „Како су забринути једнако се чешу по глави, те помичу капу овамо онамо” [Костић Д. 1902: 185 (нап.)], и успјешно је то учинио. У Речнику Његошева језика у одредници **кџапа** наводи се израз „~ нам лети око главе *имамо много брига; у великој смо невољи, неприлици*” [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 340]; семантизација је тачна, али се не види зашто се тако каже.

(3) Гестовну подлогу има израз *накривити капу* у 655. стиху: здраво ћу те кући отпрати, / под ђрџ'јем, капе накривљене. [ШМ 654–655]. У Речнику Његошева језика не наводи се глагол **накривити** као одредница, ни трпни придјев тога глагола, него се само, у одредници **капа**, објашњава израз „накривљене капе *безбрижно, не марећи ни за шта*” [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 340]. Семантизација није адекватна: израз (можеш) *накривити капу* значи ‘(можеш бити) потпуно задовољан’ (односи се на оно што је било, а не на оно што ће бити). Фразеологизам одражава обичај да мушкарац, кад је весео и задовољан, накриви капу (фес се није могао накривити).

(4) Први полустих 3213. стиха:

књаз ће овај откуд је дошао
(штѡ гѡд грѧѧ и друме направља),
нас с Турцима како припокоље,
[ШМ 3212–3214]

указује на пратећи гест, што је лексички изражено, и на основну радњу (*прича*), што није лексички изражено, тако да он значи ‘ма колико да прича гестикулирајући рукама (ради веће убједљивости)’. У Речнику Његошева језика семантизује се и глагол и израз: „**гранати**, -ѧм несврш. *изражавати радост*; у изр. ~ и друме направљати *обећавати златна брда, улепшавати, дотеривати у причању*” [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 131]. Сам глагол, тј. ван контекста, значи ‘гестикулирати (у причању)’ без обавезне семе радости. То је једно.

Друго. Два предиката немају једно јединствено значење, него два (не представљају хендиадис као стилску фигуру). У другом полустиху израз заиста значи ‘обећавати златна брда и долине’ (не знамо зашто су лексикографи заборавили *долине* кад већ фразеологизам објашњавају фразеологизмом), с тим што глагол *направљати* нема руско ‘усмјеравати’ него српско дијалекатско значење ‘правити, израђивати’. И лексикографи га тако тумаче, али му опет прикључују два израза умјесто један: „Изр. *гранати* и *друме ~ в. гранати* (*изр.*)” [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 488, s. v. **направљати**].

И треће. Једино што у нашем тумачењу може бити дискутабилно јесте одјељак у који смо примјер укључили – једна ријеч, по некима, не може бити фразеологизам. Супротно мишљење могло би се бранити другим дијелом наслова *Народне српске пословице* (у другом и дефинитивном издању: *Српске народне пословице*) Вука Караџића: ...и *оне као у обичај узете ријечи* [КАРАѢИЋ 1836; КАРАѢИЋ 1849].

2.4. Фразеолошки жанр који Ана Пејановић у *Горском вијенцу* издваја као **6**. Узречице [ПЕЈАНОВИЋ 2010: 107–122] у *Шћепану Малом* је веома разноврстан. Ми у узречице убрајамо прије свега изразе који имају или могу имати реченичку структуру одражавајући цјеловиту мисао.

(1) Најчешће су узречице у којима се помиње (хришћански) *Бог*, на примјер: Опрости ми Боже свемогући: [ШМ 547]. У ову групу узречица укључујемо оне изразе које користе Црногорци као хришћани (у том периоду сви су православци).

(2) Муслимани у спјеву не користе словенску именицу *Бог*, рану позајмицу из индоиранске групе индоевропских језика, него арапску *Аллах* (опонашајући и њен изговор): са помоћом турскога *Аллаха*, [ШМ 1363] (може бацит свијет да му прсне). Ту именицу у арапској култури користе и припадници хришћанства и јудаизма. У ову групу узречица укључујемо оне изразе које употребљавају муслимани у турском табору.

(3) У трећу групу узречица убрајамо оне које одражавају стари, још пагански систем вјеровања, без обзира на то да ли се изговарају у црногорском: Јад их знао у њихову главу. [ШМ 628] или у турском табору: са онијем врађијем милетом: [ШМ 3728].

3. ОПТАТИВНИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ

3.1. У трећу групу фразеологизама спадају они изрази који су, на овај или онај начин, генетски везани за некадашњи императив трећег лица једине у оптативном значењу.

Фразеолошки жанр из *Горског вијенца 7*. Заклетве [ПЕЈАНОВИЋ 2010: 101–107] у *Шћепану Малом* је представљен изразима различите формалне структуре.

(1) У овом жанру употребљава се, прије свега, предикатив *тако* (ти Бџа), који има побочни краткосилазни акценат, па с обликом генитива именице с главним акцентом формира сложену фонетску ријеч: Хоћу, Бајо, тако ми Прџока [ШМ 687]; Није, кнеже, тако ми Курана, [ШМ 1136]; Ја се чудим, тако ми Ћитапа, [ШМ 1394]; али неј'ма, тако ми мусафа, / калуђера ка тебе безбожна. [ШМ 1451–1452]; Ја се чудим, тако ми сецадџе, [ШМ 3547].

Предикатив се прозодијски разликује од хомонимичног замјеничког прилога, која има главни, краткоузлазни акценат на првом и дужину на другом слогу, а употребљава се у адвербијалној функцији: По чем тако ти познаде чисто / цара главом у тога човјека? [ШМ 43–44] и у саставу предиката: То је тако? Што ми већ замећеш? [ШМ 1192]. У два сусједна стиха употријебљени су ови лексичко-граматички хомоними – у 1407. стиху предикатив, а у 1408. прилог: Де тако ти твџе црне вјере, / ништа немој околишат тако, [ШМ 1407–1408].

О предикативима као иновацији у систему врста ријечи види у МАРОЈЕВИЋ 2020: 626–627.

(2) Предикатив *тако* као компонента фразеолошке структуре може бити елидиран, као у примјеру: а Бога ти: куд ће већи изгуб? [ШМ 3192]. Занимљиво је да исту конструкцију користе и православни: мишљах чисто, бабове ми душе, [ШМ 1788] и исламизирани Срби: да устану, бабове ми душе, [ШМ 3606] (именица *бабо* је иначе турцизам).

(3) У фразеолошком жанру заклетве посвједочен је оптатив с негацијом (*не судио*) у коме није могуће воспоставити глаголску копулу, тј. умјесто *не* употријебити [није]:

Ја нијесам (Бог ми не судио!),
беглер-бѣже, нипошто безбожан,
[ШМ 1453–1454];

Рад нијесам (Бог ми не судио!)
да на мене штòгод старац сѹмјã
злобе сјеме да у срцу носим.
[ШМ 1974–1976].

3.2. У фразеологији *Горског вијенца* Ана Пејановић издваја жанр **8.** Клетве [ПЕЈАНОВИЋ 2010: 94–101]. Ми клетве посматрамо у низу с фразеологизмима с другим значењима (благослова, добродошлице, испраштања и др.) као јединствени фразеолошки жанр. Да је то јединствен фразеолошки жанр показује примјер: Никад нам се бољи не родио: [ШМ 1980] – формално је то клетва, али у контексту реплике прикључује се жанровима са супротним предзнаком.

Сви се ти подтипови овог фразеолошког жанра изражавају оптативима као једном од двије нове врсте ријечи у српском језику. Они су настали трансформацијом радних глаголских придјева (губљењем категорије падежа и синтаксичке категорије лица). О оптативима као иновацији у систему врста ријечи види у МАРОЈЕВИЋ 2020: 626.

(1) Клетве као подтип овог фразеолошког жанра у *Шћепану Малом* имају различиту формалну структуру.

1° Најчешће се исказују оптативом у потврдној: Ал Млечићи (црн им образ био!) [ШМ 767]; Бог ти мајку убио опаку! [ШМ 1877] или одричној форми: не родила кãвурка таквога! [ШМ 1058].

2° Клетва се може трансформисати у узречицу: Јад их знао ў њихову главу. [ШМ 628].

3° Оптатив у клетви може бити изостављен: Тамерлãне, душа ти прòклѣта [ШМ 1059].

4° Клетва може бити исказана новим, описним императивом трећег лица јединине: Ѓ нєсрећо да те Бог убије, [ШМ 40].

(2) Б л а г о с л о в и као подтип овог фразеолошког жанра, са супротним од клетви предзнаком, такође могу имати различиту формалну структуру.

1° Најчешће се и они исказују оптативом, као у примјерима: Камо Шћепан да се пољубимо – / па га ето, и честит ви био! [ШМ 2025–2026]; Хајрли нам твој долазак био! [ШМ 3699] (*хајрли* је турцизам у значењу ‘срећан’).

2° Благослов је могао бити исказан старим императивом трећег лица једнине, али је он преображен у поздрав: Помози Ббг, јуначки народе, [ШМ 1846].

3° Благослов може бити исказан новијим, описним императивом трећег лица једнине с везником *да* (види други стих у наредном примјеру).

4° Благослов може бити исказан и најновијим, описним императивом трећег лица једнине с везником *нека*, као у 1957. стиху: нѣк ви слава иде по свијету / њ да ви се до пѣслијед прича! [ШМ 1957–1958].

(3) Фразеолошки подтип о п р а ш т а њ а може имати различиту формалну структуру.

1° У примјеру: прѣста бѣла Сатанину роду / ђуд опака под црѣнѣм хаљѣном! [ШМ 765–766] фразеологизам је у форми личне реченице.

2° У примјеру: Бѣгом прѣста моја страданија, [ШМ 454] фразеологизам је такође употријебљен у личној реченици, али је у њој елидиран сам оптатив [бѣла].

3° У сљедећем контексту:

сваки Србин који се превјери
прѣсто вјеру што загрли другу,
нѣ му прѣсто нѣ бѣло пред Богом
што оцрни образ прѣд свијетом
[ШМ 2815–2818]

фразеологизам је употријебљен у безличној реченици, при чему је у 2816. стиху елидиран оптатив, али се он лако воспоставља према 2817. стиху: прѣсто [му бѣло].

4° Безлична је конструкција и у 2691. стиху:

Помогосмо Петру Великоме,
па сва наша крвца и страдања
Бѣгом прѣсто када смо помогли
осветивши Петра од Ахмета.
[ШМ 2689–2692],

али се у њој може алтернативно реконструисати оптатив помоћног глагола: прѣсто [бѣло], али и императив: [нѣка је] прѣсто.

Ни у једном од наведених примјера није могуће васпоставити глаголску копулу [је].

(4) У фразеолошком подтипу добродошлице оптазив је посвједочен и у једнини: Добро доша честити вџлџсу! [ШМ 3698] и у множини мушког: Добро дошли браћо Црнџгорци: [ШМ 119]; Добро дошли браћо Црмничџни! [ШМ 2955] и (формално) женског рода: Добро дошле цуцке четовџје! [ШМ 623]. Користи се и у подтипу здравџце, али за њих у спјеву нема примјера.

3.3. У Шћепану Малом издвајамо фразеолошки жанр (са два подтипа)

9. Апотеозе [види даље т. (1)] и **благодарења** [види даље т. (2)].

(1) У фразеолошком подтипу апотеозе (похвале) користи се именица-предикат *слџва* (без глаголске копуле у оптазивној конструкцији), а употребљава се превасходно у односу на Господа Бога:

Ќ Гџсподи, слава твојџ сили
и десници твојџ свџмогџћџ
[ШМ 1698–1699];

Слџва Бџгу што Турчин посрну;
нџ прџд кџм је, кџџџе, посрнуџ?
[ШМ 2741–2742].

Ова и оваква употреба именице *слџва* настала је елипсом облика императива трећег лица јединине *бџди* [слава] < **бџди** [слава] у значењу 'нека буде [слава]', а посвједочена је у спјеву и на црквенославенском језику: *Патрџјџрх устаје нџ ноге и чита* »Слава вџ вышнџихџ Богу«. [ШМ +565].

Као обична именица, ван разматраног фразеолошког жанра, именица *слџва* је употријебљена у бројним контекстима, на примјер: већ је слава наша погинула – / кџвурски смо сада задушници. [ШМ 3630–3631], гдје она није предикат него субјекат.

Навешћемо још један примјер употребе именица *слџва*: Ко ће кџ Бог (да му је за славу!): [ШМ 1791]. Она је и овдје у оптазивној конструкцији, али у њџј није елидиран (аналитички) облик императива трећег лица јединине.

(2) У фразеолошком подтипу **благодарења** (захвале) користи се именица-предикат *хвџла* (без глаголске копуле у оптазивној конструкцији). Настала је на исти начин као и именица *слава* и у спјеву се и она користи у односу на Бога:

Боже драги, на свему ти хвџла –
[ШМ 529];

Ми смо шака малџна народа,
Богу хвџла, џпџта свџбџдом –
[ШМ 2746–2747];

на сва наша кумства нѐ обрнѹ,
нити једном рече „хв́ала Бѡгу”,
нѐ све прати ону наопаку.

[ШМ 3015–3017].

Као прелазну категорију између оптатива и предикатива посматрамо именице *сл́ава* и *хв́ала* у предикативној функцији (без глаголске копуле у саставу одређеног фразеолошког жанра). О овим предикативним именицама види у *МАРОЈЕВИЋ 2020: 626*.

3.4. У *Шћепану Малом* издвајамо и оптативни фразеолошки жанр 10. Квалификативи, с четири предикатива у своме саставу као четири подтипа у оквиру жанра.

(1) Фразеолошки подтип квалификатива с додатном компонентом значења у питању (недоумице) представљен је предикативом *хв́ала* (обавезно у споју с именицом /дат./ *Бѡгу*), који је настао преображајем (и прозодијским и семантичким) именице-предиката *хв́ала* (без глаголске копуле у оптативној конструкцији) [види *МАРОЈЕВИЋ 2020: 626*].

Фразеологизам *хв́ала Бѡгу у Шћепану Малом* има једну потврду: *Хв́ала Бѡгу несрећна чѡвјека*, [ШМ 105].

У Речнику Његошева језика, у првом тому, у одредници **бѡг**, наводи се израз *фала, хвала богу*, у два значења: 1) *богу за славу; на срећу*; 2) *узвични израз за дивљење, за чуђење* [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 40]. У другом тому, у одредници **ф́ала**, наводи се прилошки израз *фала богу*, у два значења: **а.** *захваљујући богу*; **б.** *служи као исказ дивљења* [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 II: 461], а у одредници **хв́ала** – фразеологизам [хв́ала] богу, у два значења: 1) *сложена узречица којом се изражава захвалност богу за нешто*; 2) *сложена речца за исказивање чуђења и дивљења* [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 II: 470].

Састављачи Речника Његошева језика, дакле (и то је прва наша замјерка), два различита израза, с различитом прозодијом и различитог значења, наводе као два значења једног истог фразеологизма: 1° у изразу *хв́ала Бѡгу* именица *хв́ала* чува своје значење и граматичку природу, има нормалан дугоузлазни акценат, а може бити употријебљена и у постпозицији: *Бѡгу хв́ала*; 2° у изразу *хв́ала (ф́ала) Бѡгу*, који је с једном потврдом посвједочен у *Шћепану Малом* и са четири у Горском вијенцу [види примјере у ширем контексту и коментар у *МАРОЈЕВИЋ 2005: 701–703*], именица *хв́ала* је адвербијализована, прешавши у предикатив као нову врсту ријечи, с побочним дугосилазним акцентом (који је могућ само у синтагми, овдје са компонентом *Бѡгу*), и не може бити употријебљена у постпозицији. Друго, први израз тумаче на три различита начина, а сва три су и непрецизна и нетачна. Треће, за други фразеологизам (код њих друго значење) наводе као примјер (нетачно га цитирајући) [СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 II: 470, s. v. **хв́ала**] и овај из Огледала србског: *Хвала Богу, хвала великоме*,

/ како Турци низ Стијену скачу; / што не скочи овђе низ Стијену, / то утече с Махмутом-везиром. (XXIX: *Удар Махмут-наше на Путере*, 109–112), у коме је несумњиво посвједочен први фразеологизам, из чега погрешно изводе закључак да други израз служи (и) као исказ дивљења.

У текстолошким напоменама у *Горском вијенцу* објаснили смо врсту ријечи и фразеолошку употребу, по обрасцу: *хвала* (Бџгу) – предикатив с поб. дугосил. акц.; *хвала Бџгу* – фраз. ‘збиља’. Сада додајемо: фраз. (жанр: квалификатив упитаности).

(2) У фразеолошком подтипу квалификатива с додатном компонентом значења *благ е виј е сти* употребљава се предикатив *бл̑го* (мѣни), који има побочни краткосилазни акценат, па с обликом датива личне замјенице с главним акцентом формира сложену фонетску ријеч: *Бл̑го мѣни* и роду србскоме, [ШМ 453]; *Бл̑го тѣби* ’Амзо-б̑рјакт̑ре, [ШМ 1037]; *бл̑го њѣму* и његовој д̑уши! [ШМ 3293]; *Бл̑го њ̑ма*, наше сунце с̑ј̑но, [ШМ 310]; *Бл̑го в̑ма* до шест витезов̑в̑ [ШМ 2481]; *бл̑го в̑ма*, сиви соколови, [ШМ 2490]; *Бл̑го в̑ма* тамо и овамо: [ШМ 3788]. Умјесто личне замјенице носилац главног акцента може бити именица, као (и у првом и у другом полустиху) пјесме у Прилогу, из које је узет мото спјева: *бл̑го р̑ду а бл̑го п̑т̑мству!* [ПСР 42].

Предикатив се прозодијски разликује од хомонимичне именице, која има главни, дугосилазни акценат, на примјер: *н̑ј* за једно *бл̑го* на свијѣту. [ШМ 1150], као и од хомонимичног пријева и прилога.

(3) У фразеолошком подтипу квалификатива с додатном компонентом значења *наговјештавања невоље* употребљава се предикатив *тѣшко* (т̑мѣ), који има побочни краткосилазни акценат, па с обликом датива замјенице с главним акцентом формира сложену фонетску ријеч: *Тѣшко т̑мѣ* ко ђ вама брижи! [ШМ 2024]. Ако нека друга ријеч раздваја предикатив и датив замјенице, та друга ријеч је носилац главног акцента: *тѣшко ти га ђнд̑* онијема / што ми силом прѣстол уграбише [ШМ 2338–2339]. Умјесто замјеничког може бити именички датив, али такви примјери у *Шћепану Малом* нису посвједочени.

Предикатив се прозодијски разликује од хомонимичног прилога, који има главни, дугосилазни акценат, а употребљава се у адвербијалној функцији: *без м̑кѣ* је јунаков̑т л̑ко, / ма под круном од ђлова – *тѣшко*. [ШМ 605–606] и у саставу предиката: *Тѣшко буде веома к̑ъазу Д̑лгор̑кову*, [ШМ -2855]; *Л̑ко ли је што му др̑го жељет*, / *ђл’ извр̑шит* – *тѣшко* и *прѣтѣшко*, [ШМ 3876–3877].

(4) У фразеолошком подтипу квалификатива с додатном компонентом значења *наговјештавања жалости* употребљава се предикатив *к̑ју* (т̑мѣ), *к̑ју* (Ј̑нко), који има побочни краткосилазни акценат, па с обликом датива замјенице или вокатива именице, који имају главни акценат, формира сложену фонетску ријеч: *К̑ју т̑мѣ* од кога сте јачи – [ШМ 1133]; „*К̑ју Ј̑нко*, горски змају, / с тобом пада наша слава!” [ШМ 2046 (50)].

Предикатив се прозодијски разликује од хомонимичног узвика, који има главни акценат и послјеја акценатску дужину (к̂ѝк̂ѝ!) и употребљава се изван реченице, али такви примјери у спјеву нису посвједочени.

4. ФРАЗЕОЛОШКЕ СТИЛСКЕ ФИГУРЕ

4.1. Међу стилским фигурама које се налазе у процесу фразеологизације на првом мјесту треба издвојити фразеолошки жанр **II. Хендиадис**.

Хендиадис је у *Шћепану Малом* заступљен бројним примјерима (и бројним типовима). Другом, формалносинтаксички истоврсном компонентом наглашава се значење прве, тако да је овај фразеолошки жанр важно експресивно средство интензификације. Компоненте хендиадиса нису самостални истоврсни чланови реченице. Јединствено значење условљава и интонационо јединство, па то утиче на опкорачење цезуре или на опкорачење границе између другог и трећег такта.

(1) Посебан тип је хендиадис комплементарног карактера, као што је израз *тамо и овамо* у значењу ‘свуда’: *иду наше чете и њихове / свим ћенаром тамо и овамо*, [ШМ 3736–3737].

(2) Исти израз може бити хендиадис, као што је израз *тамо и овамо* у значењу ‘свуда’ [види горе т. (1)], и копулативна синтагма која није хендиадис, као што је истовјетни израз у 3788. стиху:

Благо вама тамо и овамо:
овамо сте у њедра падиши,
а у нашој дивној тандарихи
сјећећете за пуним софрама
уз кољено турскоме Аллаху
и његову драгбме Пророку –
[ШМ 3788–3793].

Разлика није само у значењу него и у интонацији (и версификацији): у копулативној синтагми која представља хендиадис компоненте се изговарају као једна интонациона цјелина, па се, у наведеном примјеру, остварује опкорачење границе између другог и трећег такта.

(3) Хендиадис као стилска фигура и фразеолошки жанр најближи је жанру сталних епитета. Разлика је у томе што је основни, класични тип сталних епитета оформљен као веза конгруентног атрибута као зависног с именицом као управним чланом синтагме, тј. компоненте му се налазе у односу субординације, док се основни тип хендиадиса остварује везом двију ријечи, најчешће именица, које се налазе у независном односу, односу координације. Транспозицијом један жанр прелази у други. Тако хендиадис *кита и сватови*,

који наводи Лука Зима [ЗИМА 1880 (1988): 255] (и понављају српски стилистичари), има као свој синоним израз *кићени сватови*, који је транспозицијом прешао у стални епитет.

4.2. Међу стилским фигурама које се налазе у процесу фразеологизације на другом мјесту издвајамо фразеолошки жанр **12.** П е р и ф р а з а. Перифраза као стилска фигура и фразеолошки жанр представља важну и веома сложену семантичку структуру пјесничког језика Његошевог.

(1) У *Шћепану Малом* су потврђени перифрастички предикати, класичне перифразе књишког језика. Такав је фразеологизам *обрáтити пòглéде* (перифраза у значењу ‘погледати’): *куд год човјек обрати погледе* – [ШМ 3357], који налазимо и у *Лучи микрокозма*: *Ах Сатано, обрати пòглéде* — [ЛМ 1238 (IV 28)].

(2) Перифразе типа *име чега* омиљено су стилско средство Његошево у „малом дјелцу”, како је *Лучу микрокозма* пјесник назвао у писму Сарајлији.

И у *Шћепану Малом* среће се овај тип перифразе. Перифраза *име србскò*: за слободу и за име србскò [ШМ 1689] има значење ‘(за) Србе, (за) Србство’, а *дичнò име слобòдè*: и слободе дично име / гадном ногом да замàрã. [ШМ 2142 (70)] – значење ‘(ак.) дичну слободу’.

За прву перифразу као интертекстуалну паралелу наводимо перифразу *име србá* из *Луче микрокозма*: богомрске Србства отпаднике: / злоћа њима мрачи име Срба — [ЛМ 198–199 (Пролог)] у значењу /ак./ ‘Србина’, тј. Србство). Облик једнине (ген.) *срба* има значење множине и кореспондира с колективним етнонимом (који би код Његоша гласио: *Србство*) и с адјективним етнонимом (код Његоша: *србски*).

Појављују се и примјери декомпоновања фразеологизма. У стиху: *име би им давно погинуло* [ШМ 3611] перифраза (ак.) *име* [црногорско] значи ‘биће [црногорско]’.

(3) Перифразе типа *драго је некоме* значе ‘неко хоће’, на примјер: *јер вјерују што је њима дрáго*, / а не оно што је другом дрáго; [ШМ 1474–1475]. Овдје се предикативни прилог *дрáго* прозодијски разликује од истог тог прилога у нефразеолошкој употреби (у реченицама типа *Мени је дрáго што...*), али ипак не прераста у предикатив него има прелазни карактер (глаголска копула је обавезна компонента израза).

4.3. Међу стилским фигурама које се налазе у процесу фразеологизације на трећем мјесту издвајамо фразеолошки жанр **13.** Таутолошки и з р а з. Таутолошки изрази као стилска фигура сродни су с хендиадисом као стилском фигуром и фразеолошким жанром, па се могу сматрати подврстом хендиадиса.

(1) Први тип таутолошких фразеолошких израза састоји се од двије компоненте које припадају различитим врстама ријечи. Класични таутолошки изрази су у форми синтагме глагола и именице у зависном падежу истог коријена с међусобном творбено-семантичком везом. Такав је таутолошки израз *штѣтом штѣтиши* (веза истокоријенског глагола у другом лицу једнине презента и именице у инструменталу у значењу средства помоћу којег се глаголска радња врши): кога штитиш штитом Боже / дајући му ти свободу? [ШМ 2034 (38)]. Исти такав израз налазимо у пјесми „У врстама таинственим...” (из Биљежнице), само што је глагол у трећем лицу једнине: нек Вас рука свемогућа / својим штитом свагда штити – [У врстама 11].

(2) У другом типу таутолошких фразеолошких израза понавља се иста ријеч, али у различитој граматичкој конструкцији. Такав је примјер из *Шћепана Малог*: Не може се никад исписати / кâ из устâ у уста предати: [ШМ 2295–2296], који ћемо довести у везу с примјером из Ноћи скупље вијека: Не мичу се уста с уста [сустâ^x], / целив [цѣлѣв] један ноћи цѣле [ц^â:јѣлѣ] – [НСВ 59].

(3) Трећи тип таутолошких фразеолошких израза састоји се од двије исте ријечи, али се друга модификује префиксоидом: молитве су добре и прѣдѣобре, [ШМ 3461], који се може трансформисати у обични префикс: њл’ извршит – тѣшко и прѣтѣшко, [ШМ 3877]. Префиксоид односно префикс интензивира значење придјева односно прилога.

4.4. Мада он спада у својеврсну таутолошку конструкцију, издвојили смо и засебно описујемо фразеолошки жанр **14.** Суперлативни израз.

Суперлативни изрази су фразеологизми који имају својеврсну синтаксичку структуру – то су таутолошки изрази у којима је иста именица у одговарајућем падежу једнине комбинована са својим инструменталом или генитивом множине. Његош ове фразеологизме различито оформљује у разним дјелима.

(1) У *Шћепану Малом* друга компонента је у инструменталу множине с предлогом *над*, што је стандардни облик и у књижевном језику: падиша си и цар над царима [ШМ 1069]; ја, император над императорима, [ШМ -1614].

(2) У *Горском вијенцу* друга компонента је у генитиву множине с предлогом *од*, што је дијалекатска конструкција: цар од царâ мене је спремио [ГВ 1081].

(3) У *Лучи микрокозма* посвједочена су три суперлативна израза [Маројевић 2016: 416–417], два у значењу ‘свијет над свијетовима’, од којих је први исказан домаћом лексемом: вѣћ трѣпѣтом || свѣјѣт свѣтѣвâ^x | глѣдâх [ЛМ 429 (I 229)], а други русизмом: мѣр мѣрѣвâ^x || бјѣше | напунио [ЛМ 439 (I 239)], док је трећи у значењу ‘престо над престолима’: Над вѣсокиѣм || прѣстолом | прѣстѣлâ^x [ЛМ 691 (II 141)]. Ови Његошеви изрази прављени су по руском структурно-семантичком моделу типа *Песня песней* ‘Пјесма над пјесмама’.

НАПОМЕНЕ.

1. У пјесми *Поздрав србском роду* у Прилогу посвједочен је таутолошки израз с другом компонентом у генитиву јединице: живот, душа душе благододне, [ПСР 23], али он није суперлативног значења.

2. Специфичан је суперлативни фразеологизам *владалица вилѧ*^x у значењу 'вила над вилама' у пјесми *Ноћ скупља вијека* – друга компонента је у генитиву множине без предлога, али он није оформљен као таутолошки израз: јошт се ситан [сйтѧн] не наљубух / владалице вилѧ [вилѧ^x] бѧле [бѧ^xјѧлѧ]. [НСВ 60].

5. ЗАКЉУЧАК

5.1. Док су у првом Његошевем спјеву, у *Лучи микрокозма*, поред фразеолошких јединица српског народног, примарно фолклорног поријекла, заступљени крилати изрази (фразеологизми чији се извор може историјски документовати), славенизми (фразеолошки изрази из старе словенске књижевне традиције, старославенске и староруске), русизми (фразеолошке јединице које је пјесник позајмио из руског језика и књижевности) и околионализми (Његошеви ауторски фразеологизми), па је испреплетаност општејезичких (и општекултурних) и ауторских (околионалних) фразеологизама те домаћих израза и русизама основна карактеристика идиоматике спјева [види Маројевић 2016^b; уп. и Маројевић 2016^b], фразеологија *Шћепана Малог* је превасходно фолклорног поријекла, али је обогаћена пјесниковим индивидуалним стилским, семантичким и синтаксичким ефектима.

5.2. У погледу фразеолошких жанрова, фразеологија *Шћепана Малог* много је ближа фразеологији другог Његошевог спјева, *Горског вијенца*, коју је монографски описала Ана Пејановић [Пејановић 2010], али је знатно богатија, и разуђенија, што је условљено тематиком дјела и богатијим пјесничким искуством.

5.3. На грађи *Шћепана Малог* могуће је дати не само ширу, и потпунију, класификацију фразеолошких жанрова у српском језику него и понудити њихову систематизацију, што смо ми у овом раду и учинили.

1° Фразеологизме у ужем смислу, сталне епитете, устаљена поређења и идиоме, означили смо као синтагматске фразеолошке жанрове јер се остварују формално на нивоу синтагме, а стварно чине овај или онај члан реченице.

2° Фразеологизме у ширем смислу, пословице, изреке и узречице, сврстали смо у реченичке фразеолошке жанрове јер се они остварити, или се могу остварити, на нивоу реченице.

3° Оптативни фразеологизми [види т. 5.4] имају у суштини полупредикативну функцију, тј. указују на неку допунску информацију или поруку.

4° У четврту групу сврстали смо структуре које се налазе у процесу фразеологизације и имају одлике стилских фигура.

5.4. У оптативне фразеологизме сврстали смо оне изразе који су не само генетски везани за некадашњи императив трећег лица јединице у оптативном значењу него се и остварују помоћу иновација у структури врста ријечи.

1° Основни тип заклетви остварује се помоћу предикатива *тако*, али се, за разлику од квалификатива, предикатив може и елидирати или замијенити оптативом (обавезно с негацијом).

2° Клетве, благослови, добродошлице, опраштања и здравице изражавају се оптативима (по правилу, без негације) као једној од двије нове врсте ријечи у српском језику. (Клетве с негацијом типа *Бог те не убио* имају статус клетве с помиловањем.)

3° Апотеоза и благодарење остварују се помоћу предикативних именица *слава* односно *хва́ла* (без глаголске копуле у оптативној конструкцији), а те именице представљају прелазну категорију између оптатива и предикатива.

4° Четири подтипа фразеолошког жанра квалификатива (с додатном компонентом значења упитаности или недоумице, благе вијести, невоље и жалости) изражавају се помоћу предикатива као друге од двије нове врсте ријечи у српском језику, при чему се, за разлику од заклетви, предикатив не може елидирати.

ЛИТЕРАТУРА

ГВ: *Горски вијенац* [у књ. Маројевић 2005: 35–222].

Зима 1880 (1988): Лука Зима, *Figure u našem narodnom pjesništvu: S njihovom teorijom*, Zagreb: Globus, 1988. [Pretisak izd. JAZU iz 1880].

Карацић 1836: *Народне српске пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи*, Издао их Вук Стеф. Карацић, на Цетињу, 1836.

Карацић 1849: *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи*. Издао их Вук Стеф. Карацић. у Бечу, 1849.

Костић Д. 1902: *Лажни цар Шћепан Мали: Историческо збитије осамнаестог вијека. Од Петра Петровића Његоша*. [Предговор написао Јаша М. Продановић. Приредио Драгутин Костић] Београд–Загреб: Штампарија Мила Маравића, 1902. (Српска књижевна задруга, 63). [Првом пагинацијом штампани су, накнадно, предговор и биљешка о издању потписана са С. К. 3.].

Костић Л. 2000: Лазо М. Костић, *Његош и српство*, Сабрана дела, Четврти том. Београд: ЗИПС, Српска радикална странка.

- Лазаревић 2011:** Лаза К. Лазаревић, *Приповетке*, Треће изд., Београд: Еуро-Giunti 2011.
- ЛМ:** *Луча микрокозма* [у књ. Маројевић 2016^а: 105–224 (критичко издање), 903–1020 (акцентско издање)].
- Маројевић 2005:** Петар II Петровић-Његош, *Горски вијенац*, Критичко издање. Текстологија, Редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД.
- Маројевић 2016^а:** Петар II Петровић-Његош, *Луча микрокозма*, Критичко издање. Текстологија, Редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД – Цетиње: Narodni muzej Srne Gore.
- Маројевић 2016^б:** Радмило Маројевић, Фразеолошка реконструкција у *Лучи микрокозма*, *Српски језик*, XXI, 5–23.
- Маројевић 2016^в:** Радмило Маројевић, Експресивност у *Лучи микрокозма*: (фразеолошки аспект), *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 45/1, 125–139.
- Маројевић 2017:** Петар II Петровић-Његош, *Биљежница*. Критичко издање. Текстологија, Редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД.
- Маројевић 2018:** Петар II Петровић-Његош, *Луча микрокозма. Горски вијенац. Шћепан Мали*, Основно издање. Ортографија и ортоегија, Редакција и коментар Радмило Маројевић, Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Друштво за неговање Његошевог дела.
- Маројевић 2020:** Петар II Петровић-Његош, *Шћепан Мали*. Критичко издање. Текстологија, Редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД – Цетиње: Narodni muzej Srne Gore.
- НСВ:** *Ноћ скупља вијека* [у књ. Маројевић 2017: 347–363].
- Пејановић 2010:** Ана Пејановић, *Фразеологија Горског вијенца: Фразеолошки жанрови. Културни концепти. Руски преводи*, Подгорица: ЦАНУ.
- Пејановић 2015:** Ана Пејановић, *Синтакса, семантика и лингвокултурологија компаративних фразеологизама*, Бања Лука: Апеирон.
- ПСР:** *Поздрав (србском) роду* [у књ. Маројевић 2018: 450–452].
- Стевановић и др. 1983 I:** *Речник језика Петра II Петровића Његоша*, [На корицама: *Речник Његошева језика*], Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав

Тешић, Уредник Михаило Стевановић, Књ. I, Београд: Српска књижевна задруга и др.

Стевановић и др. 1983 II: *Речник језика Петра II Петровића Његоша*, [На корицама: *Речник Његошева језика*], Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић, Уредник Михаило Стевановић, Књ. II, Београд: Српска књижевна задруга и др.

У врстама: „У врстама таинственим...” [у књ. Маројевић 2017: 364–366].

ШМ: *Шћепан Мали* [у књ. Маројевић 2018: 289–449].

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ РЕКОНСТРУКЦИЯ В ПОЭМЕ «ЩЕПАН МАЛЫЙ» ПЕТРА НЕГОША

Резюме

В настоящей работе представлена классификация фразеологических единиц в поэме «Щепан Малый» сербского поэта Петра Негоша с точки зрения их жанров.

Постоянные эпитеты, устойчивые сравнения и идиомы представляют собой группу фразеологизмов на уровне словосочетания. – В группу фразеологизмов на уровне предложения входят пословицы, поговорки и присловья. – Оптативные фразеологизмы оформлены с помощью двух-трех инноваций в системе частей речи сербского языка (оптативов, предикативов и предикативных существительных в качестве переходной категории). – Гендиадис, перифраза, тавтологические и суперлативные выражения составляют группу фразеологических стилистических фигур.

Просодическому и интонационному анализу стиха поэмы «Щепан Малый» посвящен раздел «Стиховедческая реконструкция» в научном издании произведения (под ред. Р. Н. Маровича, Подгорица–Цетинье, 2020).

Ключевые слова: Петр Негош, поэма «Щепан Малый», фразеологические жанры, фразеологизмы-словосочетания, фразеологизмы-предложения, оптативные фразеологизмы, фразеологические стилистические фигуры.

Р. Н. Марович